

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS
NEPASITURINTIEMS GYVENTOJAMS ĮSTATYMO NR. IX-1675
8 IR 17 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO
ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Įstatymo projekto rengimą paskatino drastiškai išaugusių kuro kainų problema artėjant šildymo sezonui bei ekspertų rekomendacijos dėl piniginės socialinės paramos nepaėmimo problemos sprendimo. Šildymo kainų augimą patiems pažeidžiamiesiems žmonėms šiemet gali amortizuoti tik veikianti piniginės socialinės paramos sistema, kuri, esant reikalui, užtikrina šildymo kaštų kompensavimą ir suteikia šeimoms reikalingą piniginę paramą.

Atsižvelgiant į 2021 m. rugsėjo mėnesį paskelbtą Nacionalinio skurdo mažinimo organizacijų tinklo ataskaitą matyti, kad „dalis žmonių paramos nesikreipia, nors turi teisę ją gauti. Tyrimai rodo, kad paramos nesikreipia apie 20 proc. potencialių paramos gavėjų. Pastaraisiais metais socialinę piniginę paramą gauna apie 2–3 proc. žmonių, nors skurdo rizikos lygis 2020 m. šalyje siekė 20,9 proc. ir, palyginti su 2019 m., padidėjo 0,3 procentinio punkto. Dalis žmonių nežino apie paramos galimybes, negeba įvykdyti administracinių sąlygų arba siekia išvengti stigmos. Visuomenėje giliai įsišaknijęs paramos gavėjų kaip piktnaudžiautojų ir veltėdžių paveikslas dalį žmonių atbaido kreiptis jiems priklausančios paramos.“

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2018–2020 m. už ES pinigus atlikto projekto „Socialinės paramos politikos pokyčių prognozavimo, sprendimų priėmimo, derinimo ir veiksmingumo stebėsenos sistemos sukūrimas“ išvadoje konstatuojama, kad „išmokų nepaėmimas (angl. non take up) – tai situacija, kai asmuo (namų ūkis), nors ir turi teisę į tam tikrą išmokos rūšį (atitinka išmokai gauti keliamas sąlygas), tačiau dėl jos nesikreipia/ negauna. Todėl išmokų nepaėmimo dalis yra skaičiuojama nuo gyventojų dalies, kurie negauna išmokos lyginant su tais, kurie turi teisę į ją.“ Projekto rezultatai parodė, kad Lietuvoje išmokų nepaėmimas gali būti daugiau negu 20 proc. (https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/darbas/darbo-rinka/TYRIMAI/I%C5%A1mok%C5%B3%20nepa%C4%97mimo%20ataskaita_2020_05.pdf). Atsižvelgiant į tai, 2020 m. suformuotos Ingridos Šimonytės vadovaujamos Vyriausybės programoje vienas iš numatytų tikslų yra mažinti išmokų nepaėmimo mastus Lietuvoje.

Įstatymo projekto tikslas – tobulinti esamą piniginės socialinės paramos ir kompensacijų už šildymą sistemą ir panaikinti kai kuriuos neesminius pasenusius įstatymo reikalavimus, sudarančius dirbtines kliūtis pasinaudoti parama tiek paprastiems gyventojams, tiek individualia veikla besiverčiantiems asmenims.

Svarbiausi Įstatymo projekto uždaviniai:

- 1) sudaryti sąlygas parama pasinaudoti labiausiai pažeidžiamiesiems asmenims ir taip mažinti socialinę atskirtį Lietuvoje, tai ypač aktualu šiuo metu sparčiai augant šildymo kainoms;
- 2) didinti pasitikėjimą valstybės sistemomis, mažinti biurokratizmą ir tęsti COVID-19 pandemijos metu pradėtą piniginės socialinės paramos veikimo supaprastinimo politiką, siekiant spręsti nepaėmimo problemą;
- 3) paskatinti individualią veiklą vykdančius asmenis kreiptis ir pasinaudoti jiems priklausančia socialine parama ir taip užtikrinti didesnę teikiamos paramos efektyvumą ir naudingumą.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Seimo nariai Tomas Tomilinas ir Linas Kukuraitis.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas numato, kad parama gali pasinaudoti tik **praeityje dirbę ir tam tikrą sumą uždirbę asmenys**. Tai reiškia, kad jauni žmonės, grįžę emigrantai, neturėję pastovių pajamų, kūrybinį darbą dirbę asmenys yra eliminuoti iš potencialių paramos gavėjų sąrašo. Sąlygos, kurioms esant bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turi teisę į piniginę socialinę paramą, numato, kad paramą gali gauti **tik** vyresni kaip 18 metų asmenys, kurie yra užimti, kaip tai numato Užimtumo įstatymo 3 straipsnis: dirba pagal darbo sutartį ar darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindu arba yra savarankiškai dirbantys, arba užsiima neatlygintinio užimtumo veikla ir per laikotarpį, už kurį pajamos apskaičiuojamos, dirbo ne mažiau kaip **du trečdalius maksimalios darbo laiko trukmės** (įskaitant laikinojo nedarbingumo, prastovų ne dėl darbuotojo kaltės, kasmetinių atostogų ir kitą dėl pateisinamų priežasčių nedirbtą laiką, už kurį mokama įstatymų nustatyta tvarka), nustatytos Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – Darbo kodeksas) 112 straipsnio 3 dalyje, tačiau ne viso darbo laiko atveju, išskyrus Darbo kodekso 40 straipsnio 5 dalyje nustatytus atvejus, darbo laiko trukmė negali būti trumpesnė kaip du trečdaliai maksimalios darbo laiko trukmės (įskaitant laikinojo nedarbingumo, prastovų ne dėl darbuotojo kaltės, kasmetinių atostogų ir kitą dėl pateisinamų priežasčių nedirbtą laiką, už kurį mokama įstatymų nustatyta tvarka), apskaičiuotos nuo 40 valandų per savaitę arba teisės aktuose nustatytos sutrumpintos darbo laiko normos, ir darbo užmokesčio jiems apskaičiuojama ne mažiau už minimaliąją mėnesinę algą arba minimalųjį valandinį atlygį proporcingai dirbtam laikui arba atliktam darbui; savarankiškai dirbantys asmenys, kurie per laikotarpį, už kurį pajamos apskaičiuojamos, iš vykdomos veiklos gauna **ne mažesnes kaip minimalioji mėnesinė alga** vidutines pajamas per mėnesį.

Aukščiau minėtos teisės normos yra pasenusios ir buvo aktualios, kai piniginė socialinė parama buvo centralizuota ir savivaldybės neturėjo teisinio pagrindo neskirti paramos akivaizdžiai piktnaudžiausiantiems asmenims („kai paramos atvažiuoja su prabangiais automobiliais“). Nuo 2015 m. piniginė socialinė parama ir kompensacijos yra savarankiška savivaldybių funkcija ir jos turi visus reikalingus teisinius įrankius neskirti paramos tiems, kuriems ji nėra būtina. Seniūnijose sudaromos specialios komisijos, kurios nagrinėja konkrečius piktnaudžiavimo atvejus ir, esant būtinybei, apriboja teisę į paramą.

Taip pat Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 17 straipsnyje yra numatyta, kad, skiriant piniginę socialinę paramą, įskaitomos visų bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens gaunamos pajamos, į kurias įeina ir individualios veiklos pajamos, gautos verčiantis veikla pagal verslo liudijimą bei 70 procentų individualios veiklos pajamų, gautų verčiantis veikla pagal individualios veiklos vykdymo pažymą (išskyrus asmenų iki 18 metų pajamas). Ši norma nėra patogi savarankiškai dirbantiems asmenims ir dalis jų tiesiog nesikreipia dėl paramos, nes, vertinant pajamas, nėra atsižvelgiama į pajamų deklaravimo ypatumus.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

2021 m. pradžioje pristatydamas Lietuvos mokslo tarybos remiamo projekto „Socialinės politikos reakcijos į COVID-19 krizės pasekmes: nedarbo ir skurdo padėties analizė, tarptautinė patirtis ir rekomendacijos Lietuvai“ (P-COV-20-29) rezultatus, prof. Romas Lazutka akcentavo, kad, sprendžiant paramos napaikavimo ir sistemos patrauklumo problemą, remiantis mokslininkų rekomendacijomis, siūloma nustatyti kad tik **faktinės pajamos ir valdomas turtas** būtų objektyviais kriterijais, lemiančiais žmogaus galimybes gauti paramą skurstant. Jokie praeities nuopelnai neturėtų būti kliūtimi žmogui gauti pagalbą. COVID-19 pandemijos metu Seimas net leido laikinai nevertinti žmogaus turto, kai jis staiga praranda darbą ir jam būtina piniginė pagalba.

Todėl siūlome 8 straipsnio 1 dalies 1 punktą pakeisti taip, kad bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turėtų teisę į piniginę socialinę paramą, kai vyresni kaip 18 metų asmenys yra užimti, kaip tai numato Užimtumo įstatymo 3 straipsnis: dirba pagal darbo sutartį ar darbo santykiams prilygintų teisinių santykių pagrindu arba yra savarankiškai dirbantys, arba

užsiima neatlygintinio užimtumo veikla. Tikimasi, kad šis pakeitimas padės sumažinti socialinę atskirtį visuomenėje, didesnis skurstančiųjų skaičius galės gauti reikiamą pagalbą ir taip gerės bendra gyventojų socialinė padėtis valstybėje.

Kitas siūlomas pakeitimas susijęs su savarankiškai dirbančių asmenų teise pasinaudoti parama, kai jie deklaruoja pajamas ne kiekvieną mėnesį, o vieną kartą metuose. Visuomenėje dominuoja nuostata, kad savarankiškai dirbantiems asmenims naudotis parama yra labai sudėtinga. Todėl siūloma pakeisti 17 straipsnio 1 dalies 7 punktą ir jį išdėstant taip, kad viena iš sąlygų, skiriant piniginę socialinę paramą, įskaitant visų bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens gaunamas pajamas, būtų: 70 procentų visų individualios veiklos pajamų arba faktinės draudžiamosios pajamos (įmokų bazė), kaip jos apibrėžtos Valstybinio socialinio draudimo įstatyme, gautos verčiantis veikla pagal verslo liudijimą arba individualios veiklos vykdymo pažymą (išskyrus asmenų iki 18 metų pajamas); Tais atvejais, kai šių pajamų gavėjo draudžiamosios pajamos tą mėnesį, kurį draudžiamosios pajamos turi būti vertinamos, teisės aktų nustatyta tvarka nėra (negali būti) nustatytos (pavyzdžiui, asmuo yra savarankiškai dirbantis, kurio draudžiamosios pajamos (įmokų bazė) nustatomos deklaravus pajamas, gautas praėjusiais kalendoriniais metais; asmuo gauna su darbo santykiais susijusių pajamų ir jam nėra taikomi Lietuvos Respublikos socialinio draudimo teisės aktai), iki kol draudžiamosios pajamos bus nustatytos, preziumuojama, kad tokio asmens draudžiamosios pajamos yra tos, kurias jis nurodė kreipdamasis dėl šio įstatyme numatytos socialinės paramos. Taip pat, siekiant pagerinti sąlygas savarankiškai dirbantiems asmenims naudotis parama ir išvengti teisės normų koalicijos, siūloma atsisakyti 17 straipsnio 1 dalies 7¹ punkto, kurio nuostatos iš esmės perkeliama į minėto straipsnio 1 dalies 7 punktą. Tikimasi, kad pakeitus minėtas nuostatas bus įgyvendinti paramos skyrimo tikslai bei savarankiškai dirbantys asmenys galės lengviau naudotis teikiama parama.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Priėmus įstatymą, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Įstatymo priėmimas įtakos kriminogeninei situacijai, korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymas turės teigiamos įtakos verslo sąlygoms, nes didės savarankiškai dirbančių asmenų pasitikėjimas socialinės paramos sistema ir bus skatinamas sąžiningas mokesčių mokėjimas.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Įstatymo projektas įgyvendina Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“ patvirtinto 2021–2030 m. nacionalinio pažangos plano 2 strateginį tikslą „Didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, stiprinti sveikatą ir gerinti Lietuvos demografinę padėtį“.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Priėmus įstatymo projektą, kitų įstatymų keisti nereikės.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymo projekte naujų sąvokų ir terminų nepateikiama.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymo projektas neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Projektui įgyvendinti reikia pakeisti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymus, savivaldybių institucijos turės pakeisti piniginių socialinės paramos skirstymo tvarkas.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Pritarus Įstatymo projekte siūlomoms nuostatomis, joms įgyvendinti reikės koreguoti 2022 m. biudžeto projektą.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Rengiant Įstatymo projektą, specialistų vertinimų ir išvadų nebuvo gauta.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Reikšminiai Įstatymo projekto žodžiai, kurių reikia jam įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*, yra „neatlygintinio užimtumo veikla“, „savarankiškai dirbantys“, „draudžiamosios pajamos“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.

Teikia
Seimo nariai